

ОД ИНТИМНОГ КА ДРУШТВЕНОМ

(Петар Матовић: *Одакле долазе габрови*,
Културни центар Новог Сада, Нови Сад, 2013)

Већ неко време склапам своју листу десет најбољих збирки нове српске поезије, и чини ми се да сам је коначно саставио. На тој листи, високо треће место заузима збирка *Кофери Цима Цармуша* (2009) Петра Матовића, одмах након *Срче* (2009) Бојана Васића и *Поеме Ђреко* (2008) Соње Веселиновић. Верујем да нисам једини који тако високо вреднује другу Матовићеву књигу, јер је у време свог појављивања она врло брзо привукла велику пажњу публике, као и критичара различитих генерација и поетичко-идеолошких опредељења. Како објаснити толико интересовање шире књижевне јавности за *Кофере...*? Већина критичара са правом сматра да Матовић (1978) наставља традицију српске високомодернистичке поезије коју представљају величине попут Лалића, Радовића и Христића – приметан је, дакле, утицај песништва културе и традиције на његову поетику. Затим, важан елемент његовог писања у *Коферима* јесте препознатљив интимизам оличен у меланхолији и ненаметљивом, зналачки пригушеном сентиментализму – опет се ради о настављању важне вертикале у нашој поезији, а када се томе придода и интелигентно коришћење цитатности, онда се Матовић такође приклања претходној генерацији рођеној у првој половини седамдесетих, превасходно песницима попут Петра Милорадовића, Ане Ристовић и Алена Бешића. На крају, пожешки аутор склон је кокетирању са популарном културом, филмом пре свега, као и коришћењу fine, „господствене“ ироније, па га ови елементи повезују и са претходним, али посебно са његовом и млађим песничким генерацијама. Дакле, Матовић је зналачки у својој другој књизи сабрао песничка искуства многих нараштаја, па су *Кофери...* уз *Асиајово* Николе Живановића, као и *Срчу*, бриљантни Васићев деби, обележили 2009. годину као угаони камен нове српске поезије, а својом комуникативношћу су, што је изузетно важно, допринели већој популарности овог жанра код нас. У својој трећој збирци, *Одакле долазе габрови*, песник је имао тежак задатак да понови квалитет и успех *Кофера*. Да ли је у томе и успео?

Критика је одмах приметила да је нова Матовићева збирка тематско-мотивски уједначенија од претходне, односно да су сва четири циклуса повезана у чвршћу целину, и то је тачно. Тематско-мотивски комплекси су се у *Коферима Цима Цармуша* кретали од кишовског мотива одсутног оца, одисејско-ахасверског мотива луталаштва и потраге за идентитетом, љубавно-еротских мотива, мотива повезаности савремене технологије са традиционалном културом и мотива перцепције непосредне друштвене стварности. Отуда и лирско *ја* у овој књизи има флуидан, транзитивни карактер који се мења од циклуса до циклуса. У новој збирци Матовић одбацује већину

наведених мотива осим последњег, те се много више окреће друштвено-историјским темама. Његове песме уместо унутрашњег, интимног света, значајније обрађују спољашњи, наметнути простор: пре свега, пропитује се вредност и смисао нашег високотехнолошког, потрошачког доба и његових плодова. Већ у *Коферима* Матовић показује своју склоност према коришћењу есејистичких елемената, а у *Дабровима* та његова особина још више долази до изражаја, те прераста у свуда присутну рефлексију о савременој цивилизацији – у том смислу ова збирка има додирних тачака са *Новим домовинама* Сенише Туцића. Зато се песник уместо оне препознатљиве, филмичне пиктуралности из *Кофера* све више окреће дискурзивности у свом песничком изразу, а његов традиционално дуги стих је врло пријемчив за тако нешто. Искази у претходној збирци били су краћи и једноставнији, али упечатљиви и памтљиви, док је у новој, услед непрестане дескриптивности и рефлексивности, реченица разуђенија и много тежа за праћење; у *Коферима* су прелази са увида на увид били „мекши“, флуиднији, „кадрирање“ је било споро и развучено, те је постојао континуитет у грађењу увек јасне и прегледне песничке слике – у *Дабровима*, пак, прелази са увида на увид су „оштри“ и тензични, „кадрирање“ се брже одвија, ствара се често дисконтинуитет у грађењу слике који је ипак далеко од радикалности (нео)авангардних поетика, јер одређена повезаност и логика постоје, свеједно, Матовићеве слике оптерећене дискурзивношћу губе на јасноћи, пријемчивости и ефектности. Затим, у *Коферима* су описи екстеријера и ентеријера били у функцији дочаравања унутрашњег стања лирског јунака, а у *Дабровима* више покушавају дочарати друштвено-историјски тренутак. Ипак, и овде је Матовић задржао склоност ка развијеној метафорици и поређењима, као и спремност да се у свакодневном детаљу пронађе поетичност, некакав дубљи, метафизички смисао. Такође, једна од препознатљивих особина његове поетике се и овде понавља – како је то добро приметио Никола Живановић, емоционални утисак код појешког песника не настаје на нивоу појединачног стиха, већ на нивоу целе песме.

Ето, када смо већ код емоционалности, шта се са њом десило у овој збирци? Где је она чувена меланхолија и они ненаметљиви, пригушени сентименти? Њих у овој збирци готово да нема, а разлог за то је наравно промена тематских преокупација, као и промена песничког поступка. Ишчезнуће опсесивних мотива попут одсутног оца или љубавно-еротских веза узроковало је и знатно снижавање некада повишенијег емотивног регистра у Матовићевој поезији, како би то рекли стари критичарски вукови. И, како сада оценили ауторов поетички заокрет у *Дабровима*? Па, чини се да се мотивско-тематска разуђеност у претходној збирци не мора нужно тумачити као почетнички недостатак, већ као нешто што доприноси разноликости и аутохтоности песама те успоставља унутрашњу динамику збирке. Тематско-мотивска уједначеност у *Дабровима* не мора обавезно бити квалитет, јер се она лако може претворити и у једноличност, а зар то није највећа опасност за поезију? Висока тематска фреквентност, али и емоционалност из *Кофера* понекад би добро дошле и *Дабровима* – обрађујући своје опсесивне мотиве, песник је дао у претходној збирци интимније, непосредније и топлије песме, док су сада песме дискурзивније, дистанцираније, хладније... Матовићева једноставност и осећајност у *Коферима* даје пун ефекат – питање је колико његова рефлексија и распричаност у *Дабровима* погађа суштину ствари и колико је

кадра да одржи пуну читаочеву пажњу. Коначно, ко нам гарантује да ће се одличан, талентован песник, усвојивши нови поетички образац, једнако добро снаћи као и у претходном? Чини ми се да је Матовић платио цену приближавања дискурзивним поетикама које имају повлашћени третман у новој песничкој генерацији.

Хајде да не будемо сувише строги према аутору (он то свакако ничим није заслужио), па похвалимо последњи циклус у збирци, „Путовати у Утрехт“, за који сматрамо да је најбољи. Споменули смо већ ту Матовићеву „господствену“, емпатичну иронију која долази до изражаја у последњем циклусу *Кофера*, „Излазак, периферија“, а која у циклусу „Путовати у Утрехт“ постаје много оштрија те повремено прелази у сарказам. Разлози за то су, наравно, тематске природе. У „Изласку, периферији“ иронија се јавља као средство заштите приликом сусрета са балканским менталитетом, или, претенциозније речено, са представницима „паланачког духа“. Циклус „Путовати у Утрехт“ доноси нам сличне ситуације, с тим што је сада место сусрета лирског ја и балканског менталитета „неутрална зона“, тј. подручје Европске уније. Али тиме се интензитет ироније не смањује, напротив, она као да добија на жестини: у првој песми, „Утрехт“, балкански и руски „варвари“ долазе у Холандију по старо гвожђе, незаинтересовани да се дуже задрже и својим присуством и менталитетом „контаминирају“ култивисани европски простор, па на крају следи иронична поента, алузија на чувену Кавафијеву песму „Очекујући варваре“: „...јер варвари јесу варвари, а решења/ свима су непотребна“. Другим речима, ако код Кавафија експанзија варвара јесте била некакво решење за напредну, али декадентну, безидејну и самодовољну цивилизацију и културу, код Матовића цивилизовани, напредни свет и свет варвара неометано коегзистирају један поред другог, а линија њиховог додира и размене је искључиво економске природе.

Посебно истичемо песму „Југоносталгија“, по нама најбољу у целој збирци: ослободивши свој израз сувишне дискурзивности, песник успева да пренесе најважније детаље. Зар то није тајна доброг писања: раздвојити битно од небитног, те уочити дубља значења у наизглед баналним појединостима? А онда ненаметљиво, а опет бритко поентирати: „Кроз кадар замашћене шофершајбне/ вребају те пролетерске очи испод/ расходоване радничке капе.“ Духовит завршетак, подстицајан за дубље промишљање целе песме. А Матовић у свом најбољем издању. Благо носталгичан, сентименталан без претеривања, а помало и провокативан: остаци једног ишчезлог света, за некога идеолошки више или мање прихватљивог, дакле, ти остаци, или можда фетиши те ишчезле идеологије стопили су се са неспутаном, неконтролисаним природом. Адорновим језиком речено, човек који идеологијом прогресивизма и рационализма покушава да надвлада (сопствену) природу, пре или касније мора успоставити пакт са том природом, или чак признати њену надмоћ над собом, односно над идеологијом коју исповеда.

Посебно место у циклусу, али и у читавој збирци, заузима песма „Нећу о Аушвицу“, увелико апострофирана од критике. Већ само име Аушвица бременисто је многобројним, изразито негативним асоцијацијама, оно носи један страшно сложен и тежак симболички потенцијал у савременој култури. Зато Матовић током песме зналачки користи наративни, натуралистички приказ посете Аушвицу као музеју страшног ге-

ноцида, интелигентно избегавајући отвореније пропитивање симболичког потенцијала злогласног конц-логора, што би га могло лако одвести у непотребну патетику или, још горе, у неопрезну злоупотребу ове трагедије. Јер, то нам се и сугерише кроз песму: савремена цивилизација, таква каква јесте, избличила је сећање на холокауст у једну врсту грозоморне индустрије, у један банални туристички спектакл који профитира на трагедији жртава. Полако, али сигурно, стижемо до чувеног Адорновог питања: „Може ли се уопште писати лирика после Аушвица?“ То је питање егоцентризма и емпатије: да ли је етично бити обузет својим личним, унутрашњим светом поред толиких страдања у концентрационим логорима? Дежуловић у својој песми „*Za Theodora*“, и уопште у читавој збирци *Пјесме из Лоре*, показује да је писање лирике апсолутно исправна ствар ако је ваш унутрашњи свет испуњен ужасима конц-логора. Матовић иде корак даље па индиректно пита: има ли човек који није прошао страхоте конц-логора довољно емпатије у себи да се саживи са таквим искуствима и уметнички их обради на веродостојан начин? Аутор тако отвара једно страшно тешко, обесхрабрујуће питање: да ли је идентификација са жртвама најужаснијих злочина уопште могућа, или „жртвеном ватром“ могу горети само они који су страхоту искусили? Последња реченица у песми „Нећу о Аушвицу“, која је један од могућих одговора на ово питање, „Када/ помислим на завичај, заћутим“, уводи нас у наредну песму, „Меркантилна хирургија“. Овде је лирски глас позајмљен жртви ратног злочина на овим нашим, несрећним просторима. Тај глас крајње иронично разматра свој удес, преузимајући чак и саркастични, па и гротескни тон када говори о трговини људским органима. Овога пута, линија додиром између „напредног“ Запада и „трулог“ Балкана је људско месо: зар није боље да месо Балканаца напредује на Западу, уместо да трули у завичају? Понекад иронија и сарказам заиста не познају границе. „Меркантилну хирургију“ можемо тумачити као реплику на песму „Нећу о Аушвицу“, јер у њој уочавамо идеју како је најпоштеније препустити жртви да говори о својој трагедији. И још нешто, врло важно: једино жртва има право да се према својој несрећи односи иронично, дакле ругалачки. Матовић објаснио.

Песничка збирка *Огакле долазе габрови*, рецимо то на крају, има својих добрих, врло добрих, и одличних момената о којима се још може говорити и писати. То ће се и убудуће сигурно чинити, јер Матовићева поетика и таленат лако привлаче пажњу књижевне јавности. Сигурно је да ће о овој књизи бити много лепих речи, и тако и треба да буде. Ипак, и поред многих симпатија за пожешког песника и његову поезију, аутор приказа највероватније неће уврстити ову књигу у неку будућу листу најбољих, најзначајнијих или најомиљенијих збирки нове српске поезије. Само критичарски закључак. Ништа лично. Живели!